

Професор Цоню Димитров Попов (1896—1985)

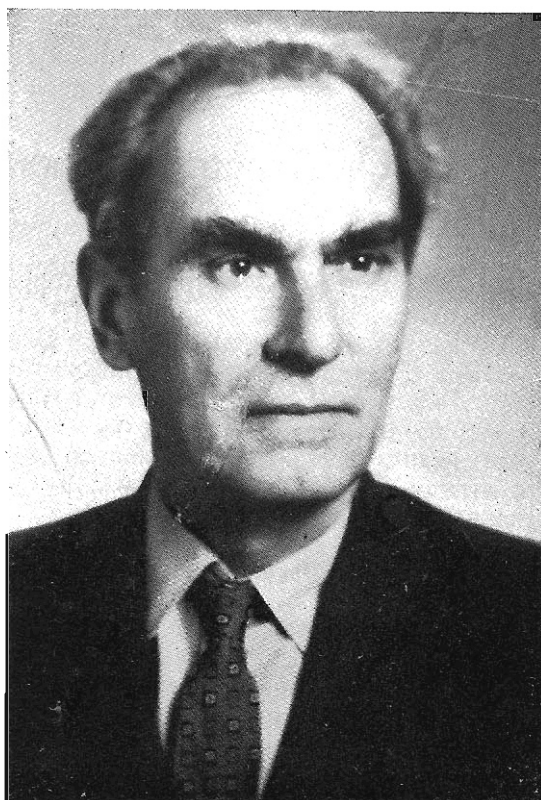
На 16 януари 1985 г. след кратко, но тежко боледуване почина на 89-годишна възраст проф. Цоню Димитров Попов, почетен председател на Българското геологическо дружество. С това българската геоложка общественост понесе тежка загуба.

Проф. Цоню Димитров до последните си дни работеше, участвуваше в обществените прояви, консултираше. Физическите му сили намаляваха, но паметта, яснотата и логичността на мисълта годините не за сегнаха ни най-малко. Ето защо въпреки безпощадната логика на живота, узнавайки за случилото се, всички изпитахме остра болка.

Проф. Цоню Димитров е роден на 19 май 1896 г. в с. Мусина, Търновско. През годините на турското робство малкото село Мусина съхранило българския дух и облик, станало средище на култура и занаяти, получило право на известна икономическа и политическа самостоятелност. Турци не само не са заселвали, турчин не бивало да замръква в него. В един интересен исторически документ от края на XVIII в. — султански ферман, се казва дословно: „Турчин, който замръкне в Мусина, да не осъмва, а оня, който осъмне — да не замръква“ (Юбилеен вестник „Революционно огнище“ от 11 май 1961 г., с. Мусина). Горди, непокорни и бунтовни, талантливи и трудолюбиви, с дълбоко демократичен и ученолюбив дух — такива са прадедовците, дядовците и родителите на проф. Цоню Димитров. Той се гордееше с тях и свято почиташе паметта им. По бащина линия Цоню Димитров е правнук на просветителя Димитър Недялков — учител, псалт и свещеник в с. Мусина, дописник на в. „Македония“ (издаван в Букурещ), и на свещеник Иринчо Петров — организатор и душа на революционния комитет в с. Мусина. Внук е на революционера от Възраждането Цоню поп Димитров; в роднинска връзка е и с големия български революционер Бачо Киро. По майчина линия е потомък на Аврам Стамболски — бунтовник и организатор на революционните комитети в Търново и с. Мусина, и на други активни участници в Априлската епопея от този буден български край.

Проф. Цоню Димитров беше наследил най-хубавите черти на своите предци — прямота, честност, принципност, гражданска смелост, изключително трудолюбие, демократичност и огромен, ненаситен стремеж към знания, към новото.

Той измени дълъг и нелек жизнен и трудов път. Завършва първоначалното си образование в родното си село, след това гимназия през 1919 г. в Търново и естествена история през 1926 г. в Софийския университет. След

ПРОФЕСОР ЦОЊО ДИМИТРОВ ПОПОВ
(1896—1985)

кратко учителствуване в прогимназията на с. Мусина (1919), във II мъжка и III девическа гимназия в София и в Русенската мъжка гимназия през периода 1926—1927 г. по предложение на любимия му учител проф. Г е о р г и Б о н ч е в е поканен от есента на 1927 г. за асистент в Института по минералогия и петрография на Софийския университет. Тук работи до 1939 г. През 1948 г. отново се завръща, отначало като доцент, а от 1956 г. е професор — ръководител на новосъздадената катедра „Полезни изкопаеми и геохимия“. Повече от 40 години от своя живот проф. Ц о н ю Д и м и т р о в посвети на преподавателска дейност. През неговата аудитория преминаха повече от 1000 възпитаници. Понастоящем в цялата страна, във всички геоложки обекти, институти и други организации активно работят неговите бивши студенти.

Проф. Ц о н ю Д и м и т р о в е основател на катедра „Полезни изкопаеми и геохимия“. В продължение на близо 20 години той съумя да организира и сплоти един деен колектив с добри възможности за научноизследователска и преподавателска дейност. Той лично въведе повечето от курсовете, които сега се четат, пръв разработи програмите, подготви необходимите колекции и нагледни материали и проведе различни видове практически занятия със студентите (семинари, занятия по минераграфия, шлихов анализ и др.).

Трябва да се подчертае големият интерес на проф. Ц о н ю Д и м и т р о в към геохимията. Той не само въведе в учебния план курса „Геохимия“, но осигури и своевременно превод на модерния през 50-те години учебник „Геохимия“ на А. А. С а у к о в. В цялата си научна дейност проявяваше неизменно вкус към разнищване на геохимичните въпроси.

С такт и умение, с голямото доброжелателство към хората, което проявяваше, проф. Ц о н ю Д и м и т р о в в съумя да извоюва доверие, искреност в отношенията със своите по-млади сътрудници, и ученици, които дори и след излизането им от Университета продължаваха да се консултират и съветват с него. Всички, които са слушали лекциите му, помнят увлекателния му разказ, любовта, с която излагаше материала. Проф. Ц. Д и м и т р о в беше търсен консултант. При него идваха за консултации и съвети не само студенти и аспиранти, не само по-младите му колеги, търсеха го геолозите от обектите на предприятията за геоложки проучвания, картировачи, научни сътрудници от институтите, учители и дори — просто природолюбители ентузиастни, които идваха да му съобщят за различни находки или за някакви свои наблюдения. Никога никого проф. Ц. Д и м и т р о в не връщаше. Намираще време, изслушваше ги и всеки срещаше в него съчувствие, интерес към въпросите, получаваше помощ или съвет, разяснение. Защото проф. Ц о н ю Д и м и т р о в беше от онези български геолози — универсалисти, които имаха огромна ерудиция и богат опит. Еднакво компетентно той можеше да вземе отношение и по минераложки, и по петрографски, и по различни други геоложки въпроси наред с геохимичните и рударските — от сферата на неговите професионални интереси.

Бидейки дългогодишен преподавател, проф. Ц о н ю Д и м и т р о в никога не загуби вкуса си към непосредственото общуване с природата, към преките теренни наблюдения и изследвания. Той беше преди всичко — геолог.

През периода 1939—1948 г. беше на пряка производствена и организаторска геоложка работа като геолог, началник на секция, главен инспектор по проучване на рудните находища, съветник-референт към Върховния стопански съвет (1945—1946), първи директор на новосъздадената Дирекция за геоложки и минни проучвания (1946—1948), съветник към нея и пр. Той беше постоянен консултант на геологопроучвателните организации през

годиниите, когато работеше като преподавател в университета. Дългогодишната активна геоложка дейност направи проф. Цоню Димитров един от най-компетентните познавачи не само на българските находища, но и на геологията на страната в цялост.

Научно-литературното творчество на проф. Цоню Димитров не е голямо по обем, но е огромно по своята значимост. Плод на неговите геоложки изследвания и търсения са откриването, характеризирането, оценяването в голяма степен и разшифроването на природата на медните находища в Средногорието. Той пръв забеляза в канавките на новостроящото се шосе медетските медно-порфирни орудявания. Отделни аспекти на този проблем са изложени в редица статии, доклади, отразяващи изследванията му в продължение на близо 50 години. В тази поредица влизат трудовете „Върху гената на манганорудните месторождения в Средногорието“ (в съавт. с акад. Ив. Костов, 1954); „Magmatismus und Erzbildung im Erzgebiet von Panagjuriste“ (1960); „Сенонский вулканизм в Среднегорье и связанные с ним рудные минерализации“ (1976), „Сенонските инициални вулканити южно от Панагюрище и Стрелча“ (1983) и последната му работа (непубликувана) „Генезис на рудните находища Елшица, Радка, Красен и Бялата пръст — Панагюрско“, написана в края на 1982 г. Работите на проф. Цоню Димитров за Панагюрския руден район се отличават преди всичко с това, че са плод на много системно и детайлно проведени наблюдения, те са лаконични, дълбоко логични и аргументирани и ще останат като образец на прецизност в златния фонд на нашата геоложка литература. Заслужено проф. Цоню Димитров през 1984 г. стана първият носител на новоучредената награда на Списанието на Българското геологическо дружество за най-интересна приносна статия по проблемите на геологията на България, публикувана през последните две години на страниците му.

Трайни интереси проф. Ц. Димитров имаше и към сложното Чипровско находище. Познавайки добре геологията на района в цялост, той съумя да обвърже магматичните прояви с последвалите ги изменения и орудявания във вмествашите палеозойски комплекси, да определи типа на орудяванията. В редица публикации изложи една стройна хипотеза за условията и последователността на рудообразуването в Чипровския район: „Die Erzzone von Ciprovci im Westbalkan“ (1964); „Genetic types of the ore deposits in Bulgaria“ (1974) и др.

Голяма ценност представляват изследванията на проф. Ц. Димитров върху геологията и полезните изкопаеми на Осоговската планина (1945). Това е неговият хабилитационен труд, получил много висока оценка от покойния акад. Стр. Димитров. При характеризирането на кристалинните шисти в района проф. Ц. Димитров за пръв път у нас приложи учението за минералните фацеси, което му позволи да направи много ценни изводи за стратиграфията и произхода на тези скали. Той пръв доказа присъствието на диабаз-филитоидна формация, а също и наличието на флуорит. Значителен принос е характеризирането на орудяванията, подялбата и привързването им към два типа магматизъм, проявен в района. Тези негови изследвания и досега запазват своята значимост.

Ценни и важни геоложки постижения се съдържат и в другите работи на проф. Ц. Димитров. В „Принос към геологията и петрографията на Конявската планина“ (1931) посредством прецизни стратиграфски изследвания е възстановен нормалният пласторед и е установена шариажна тектоника.

Твърде популярна сред българските геолози е работата „Западната връзка между Балкана и Средна гора“ (1936), в която е уточнена стратиграфията и е доказана разломно-нагъвателна тектоника. Той установи разкъсва-

ния и радиални движения в непластичния кристалинен цокъл и нагъване на по-пластичните мезозойски (туронски и сенонски) седименти.

Значителен принос представляват петрографските изследвания върху струмската диоритова формация и неовулканистите в Кюстендилско (1938), петрологията на Ксантийския плутон (1955), характеристиката на установените в Манастирския плутон титаномагнетитови орудявания и обясненията за техния произход (1941). В редица публикации и доклади са характеризирани находища на разнообразни полезни изкопаеми, техният минерален състав и условия на формиране, например Радневското гипсово находище (1956), златоносните утайки в долината на р. Огоста и около Витоша (1966), нефтените прояви в областта Пиянец източно от Кюстендил (1936), Симитли-Брежанският въглищен басейн (1937) и др. Проф. Ц. Димитров е дал оценка на крупни строителни обекти, на разнообразни строителни материали от различни находища в страната и др. Като че ли няма тип находище или полезно изкопаеми в нашата страна, с което проф. Ц. Димитров да не се е занимавал, да не е търсил, проучвал и оценявал. Той е автор на многобройни доклади, отчети, записки за проучвания в различни райони на страната, рецензии, оценки на доклади и др., а също и на научнопопулярни статии.

Проф. Ц. Димитров беше активен участник в различни наши и международни срещи, симпозиуми и конгреси. Той беше добре известен и уважаван от геолозите в Съветския съюз, Чехословакия, Югославия и др., но особено следва да се изтъкне негова популярност в ГДР, където беше поканен официално да чете лекции по геохимия в Лайпцигския университет (1962—1963). Достигнал почти 90-годишна възраст, той продължаваше да се труди, да работи и живее с грижите и радостите на геолозите. Прието е да се мисли, че хората на тази възраст са вече стари. Но който познаваше отблизо проф. Ц. Димитров, няма да се съгласи с това. През април 1976 г. проф. Димитров е чете лекции по геохимия на студентите от IV курс, през пролетта и есента на 1975 г. активно участва в курса за повишаване на квалификацията на специалисти геолози. През 1974 г. на IV симпозиум на Международната асоциация по генезис на рудните находища (IAGOD) той изнесе един от най-интересните доклади пред препълнена зала със слушатели — специалисти по полезни изкопаеми от цял свят. През последните години проф. Ц. Димитров разработи сериозен обобщителен труд върху еволюцията на сенонския вулканизъм в Средногорieto и връзката на орудяванията на този район с магматизма.

През месец април 1984 г. (не е изминало оттогава дори и година) проф. Ц. Димитров активно участва в научната сесия на БГД в Михайловград. Тогава той взе участие във всички заседания, в екскурзиите, весели се на другарската среща. През месец ноември присъства на Юбилейната научна сесия на геолозите от Софийския университет, внимателно и критично изслуша всички доклади. През това лято написа последната си рецензия.

Проф. Ц. Димитров активно участвуваше в живота на Българското геологическо дружество. Той беше ярка личност. Считахме го за дайен на българските геолози заради възрастта, но в никакъв случай само за това. Проф. Цоню Димитров беше отзивчив. Той намираше време за всички. Неговата помощ и съдействию бяха винаги прецизни, безкористни, открити. Той се радваше на успехите, но не прощаваше грешките, фалша и особено недоброръководността в работата. Открито и строго критикуваше и в статиите си, и на научни събрания на БГД и на конференции. Вероятно и заради тези негови качества българските геолози го провъзгласиха за пожизнен почетен председател на Българското геологическо дружество.

Проф. Цоню Димитров беше активен член на Геолого-географската секция на Съюза на научните работници, на Българското природознаниелно дружество и пр. До края на живота си използваше всички възможности за излизане на геоложки обекти. На неговата активност, свежест, яснота на ума, забележителна памет и желание за работа сега можем само да се удивляваме.

Проф. Цоню Димитров посрещна дълбоките социални преобразования на 9. IX. 1944 г. с открито сърце, с радост и надежди. Той се приобщи и оказа неопенима помощ на младата република за икономическата ѝ стабилизация, за поставянето на основите на тежка промишленост в България. За големите му заслуги в областта на геоложките изследвания и подготовката на геоложки кадри проф. Ц. Димитров бе отличен с редица правителствени награди: ордените „Кирил и Методии“ I степен, „Червено знаме на труда“, „Народна република България“ I и II степен, два пъти е носител на значката „Отличник на Министерството на тежката промишленост“, на почетния медал на Софийски университет и др. Приживе той получи и най-голямата човешка награда — признателността, любовта и уважението на своите колеги и ученици.

Проф. Мария Желязкова-Панайотова,
председател на Българското
геологическо дружество

Публикации на професор Цоню Димитров

1. Принос към геологията и петрографията на Конявската планина. — *Сп. Бълг. геол. д-во*, 3, 1931.
2. Петрографски и геоложки бележки за Гологлавските височини. — *Тр. Бълг. природознаниелно д-во*, 15/16, 1931.
3. Указания за младокимерска орогенна фаза у нас. — *Сп. Бълг. геол. д-во*, 3, 1931 (в съавт. със Стр. Димитров).
4. Западната връзка между Балкана и Средна гора. — *Год. СУ. Физ.-мат. фак.*, 32, 1935/1936, 3, *ест. история*.
5. Геологически изучавания в Кюстендилско. — *Сп. Бълг. геол. д-во*, 13, 1936, 3 (в съавт. с Ат. Стефанов).
6. Титаномангнетитът от Манастирските височини. — *Год. Отд. минни и геол. проучвания*, 1, 1941 (в съавт. с Б. Каменов).
7. Принос към геологията на Осоговската планина. — *Год. Отд. минни и геол. проучвания*, 3, 1945.
8. Бележки върху геохимията на желязото. — *Минно дело*, 6, 5/6, 1951.
9. Върху генезата на манганорудните месторождения в Средногорието. — *Год. СУ. БГГ фак.*, 48, 1954, 2, *геология* (в съавт. с Ив. Костов).
10. Бележки за Ксантийския плутон. — *Год. СУ. БГГ фак.*, 49, 1955, 2, *геология*.
11. Генезис на гипса от Радневския район. — *Год. СУ. БГГ фак.*, 52, 1956/1957, 2, *геология*.
12. Magmatismus und Erzbiidung im Erzgebiet von Panagjuriste. — *Freiberger Forschungshefte*, C-79, Lagerstättenkunde, 1960.
13. Die Erzzone von Ciprovci im Westbalkan. — *Berichte d. Geologischen Gesellschaft in DDR*, 12, 1964.
14. Бележки върху златоносните речни и езерни утайки по долината на р. Огоста и около Витоша. — *Год. СУ. БГГ фак.*, 53, 1966, 1, *геология*.
15. *Genetic Types of the Ore Deposits in Bulgaria*. IAGOD — Varna, 1974. 47 p. (with Y. Yovchev, B. Bogdanov, M. Zhelyazkova-Panayotova, R. Dokov, N. Manolov, R. Rashkov).
16. Сенонският вулканизм в Средногорье и связанные с ним рудные минерализации. — В: *Проблемы рудообразования*. IV симпозиум IAGOD — Варна, 1974, I, С., БАН, 1976.
17. Сенонские инициални вулканити южно от Панагюрище и Стрелча. — *Сп. Бълг. геол. д-во*, 44, 1983, 2.